

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Ethices Christianae, Libri Tres

Daneau, Lambert

Genevæ, 1579

Cap. XVI. Noni diuinæ Legis
præcepti, quod est, Non falsum testimonium aduersus proximum tuum
dices, expositio.

urn:nbn:de:hbz:466:1-41242

nni auaritiæ contrarius est animus sua sorte contentus, hoc loco laudatur, probatur, & confirmatur.

CAP. XVI.

Noni diuinæ Legis præcepti, quod est, Non falsum testimonium aduersus proximum tuum dices, expositio.

Primum quidem de ordine huius præcepti quæsitum est, Quotum sit numero in Lege Dei: & aperte respondēt omnes, esse nonum. Hoc & Philo Iudæus, & Iosephus concedunt, itémque Scholastici omnes, & Theologi Christiani, præterquam qui vltimum & sequens præceptum in duo diuidunt. Constituunt enim numero tantum octauum: qui quantum fallantur, postea suóq; loco dicitur in seq. præcepti explicatione. Ergo post illud *Non furaberis* proximè hoc sequitur, inquit Philo, κλέπτειν δ' ἀπειπὼν τοῦ νόμου ἡμετέρου ἀπαγορεύει, & ita quoque Paulus enumerat Roma. 13. vers. 9. & Christus ipse Mar. 10. vers. 19. Sic collocatum extat tum Exod. 20. tum etiam Deut. 5. v. 20.

Sed huic ordini obstat, quod rerum ipsarum, de quibus in hoc & superiori præcepto agitur, dignitas longè diuersa est, longèque differens. Nam in superiori præcepto de bonis hisce terrenis tuendis agitur: hîc autem de bona fama & nominis existimatione, quæ multis diuitiis longè

gè pretiosior est, longèq; præferenda, vt scriptū est Prouerb. 22. verlu I. Itaque contumelia censetur esse grauius, atrociusq; delictū & malum quàm furtum, quando honos sæpe vitæ ipsi præfertur, pro quo saluo tuendo mori homines sæpe non recusant, & ait Paulus Phil. 4. v. 8. quæcūque sunt εὐφροια, summo studio esse à nobis persequenda. Est enim honos famæque dignitas, velut bonus quidam nostri odor, per quem omnibus bene olemus, id est, cæteros ædificamus. Eccles. 7. v. 2. Hæc verò vna res est summopere conseruanda, quia illius amissio damnum est irreparabile, quod ipsum rectè quoque monet lib. 2. Εἴργη, ἢ ἡμέρ. Hesiodus.

— Δεινὴν δὲ βροτῶν ἰσολεύεο φημὴν.

Φημὴ γάρ τε κακὴ πέλεται, κοῦφη μὲν αἰεταὶ
ῥεῖα μάλ', ἀργαλέη δὲ φερεῖν, χαλεπὴ δ' ἀποδέσσει.

id est,

— Grauem verò mortalium euitat o famam.

Fama enim mala est, leuis quidem, leuati

Valde facilis, molesta portatu, difficilisque depositu.

Vide M. Tull. lib. 3. De finib. cā Eudoxiā appellat. Ergo cū sit famæ, quàm bonorum maior apud cordatos viros æstimatio, hoc præceptum illi superiori anteponi, atque anteuerti debuit. Resp. Cū Dominus in hoc decalogo eum ordinem secutus sit, vt de iis rebus, quæ nobis omnibus & magis & prius natura conciliantur, primū ediceret, priusque præcepta poneret, rectè & huic proposito conuenienter factum esse, vt præceptum *Non furaberis*, antecederet præponereturque huic, *Non dices fal-*

sum testimonium, &c. Prius enim omnibus nobis, ac magis, natura conciliat bonorum curam, quàm famæ, quia illa sunt vitæ huius nostræ necessaria adiumenta & adminicula potiora, quàm fama & honos. Bona enim victusve sunt causa, & ἀνὸν τῆς εἰδῆς: famæ verò integritas est ἀλὴν τῆς καλῶς εἰδῆς. Prius autem natura inest, inditurque ille affectus & appetitus viuendi, quàm benè viuendi. Itaque si sensum omnium hominum obseruamus, prius quærunt omnes, σοφῶν φυσικῶν impellente, quæ ad vitam hanc tuendam pertinet, quàm quæ ad famæ honestatem: nôsque iis rebus, quæ bonorum nomine continentur, & superiori præcepto fandiuntur, hæc ipsa natura conciliat. Proximè enim secundum vitam ipsam illa amamus. Principio, ait Tull. lib. 1. De officiis, omni animantium generi est à natura tributum, ut se vitam corpusque tueatur, declinetque ea, quæ ei nocitura videantur, quæque sunt ad viuendū necessaria inquirat & paret, ut pastum, &c. Post autem accendit eadem natura studium honestatis, ex quo bonæ famæ conseruatio profecta est. Et quod obiiciunt famam cordatis viris vita ipsa chariorem esse, hoc verum est, cordatis tantum, non autem omnibus viris: sed nos de iis storgis loquimur, quæ in omnibus hominibus insunt, non in vno tantum eorum genere. Nam nec ipsi cordati, cordati esse potuissent, nisi & vixissent: & quæ ad hanc vitam tuendam pertinet, parassent. Quod illo superiori præcepto continetur. Et verum est illud, omnia dabit homo pro corio. Iob. 2. v. 4. Ergo huius ordinis ratio constat, eaque optima.

Sed

Sed quæsitum est, Num superuacuum sit hoc totum præceptum, quādo cum tertio huiusdem Legis planè confundi videtur: quid enim aliud iubetur hoc loco, quàm quod illo, *Non accipies nomen Domini tui in vanum, &c.* Respon. Duplex est inter vtrunque discrimen. Nam tertium illud ad Dei maiestatem tuendam: hoc ad hominum existimationem conseruandam pertinet.

Deinde illud tertium eo demum casu violatur, si Dei nomen & maiestas interponitur, tractaturque irreuerenter. Hoc autem habet locū, etsi nulla Dei nominis sit mentio, aut cogitatio. Nam etiam in priuatis colloquiis, vbi nulla Dei expressa cogitatio vel mentio fit, proximorum fama existimatioque sæpe læditur.

Ergo huius præcepti summa est Debere nos, vti vitā ipsam & coniugia, & bona: sic & famam proximorum tueri, veritatēque in omnibus rebus, dictis, & factis nostris colere.

Huius autem præcepti æquitas est triplex, Diuina, Naturalis & Politica.

Ac diuina quidem, quia hoc fieri præcepit Dominus, cuius omnia consilia & scita sunt & sanctissima & æquissima. Psal. 33. Exod. 20. Sed & quando ipse veritas, & verax est, illius quoque est veritatem aduersus mendacium tueri, iubereque homines esse veraces, & sui similes. Ioan. 8. vers. 45. 14. vers. 6. 18. vers. 49. Et quando etiam vera Christianaque charitas gaudet veritate. 1. Corin. 13. vers. 6. Charitatis verò præcepta hac secūda tabula traduntur, certè de veritate præceptum tradendum fuit, Præclarum enim est il-

lud Pythagoræ, qui interrogatus qua maxime
re homines Deo similes essent. Respondit, ἡ ἀ-
ληθεία, id est, si verum dicant. Magi ipsi maxi-
mum deorum, quem Oromasden vocant, asse-
runt corpore quidem esse luci similem: a nimis
verò veritati, ut refert Stobæ. in collecta. λόγ. II.
& præclara est illa ἀληθεία (quæ apud Græcos
veritas est) etymologia, quam affert Iambli-
chus, ut ἀληθεία deducta sit ἀπὸ τῆς θεῶν, ὅσπερ καὶ
τένομα δηλοῖ, ὅτι τῶν θεῶν ποιεῖ τὴν ἐπισφύλλαν, καὶ τὴν
τῆς θεῶν ἀκρίβειαν ἐνέργειαν. id est, vox ἀληθεία (id
est, Veritas) ἀπὸ τῆς θεῶν (id est, à Diis) deducta
est, quemadmodum nomē ipsum indicat, quod
ad deos nostram curam & intentionem dirigit,
& eorum actionem incorruptam (servat.) id
quod idem Stobæ. notat eodem λόγ. II. Alij δὲ τὴν
α. privatiua particula & λήθη. i. obliuio malunt
esse deductam, quod nunquam deleatur veritas.
Sed & Dei erat, famam, vti & cætera sua dona
in homines, conseruare. Est enim Dei donum.
Psalm. 112. versu 4. longèque auro pretiosius &
maius. Prou. 22. vers. 1. Eccle. 41. vers. 15. & 16. Ec-
cle. 7. vers. 2.

Naturalis autē huius præcepti æquitas, tum ex
variis profanorū hominū, qui solo naturæ lumi-
ne ducebātur, dictis apparet: tum ex firmissima
quadam ratione. Ac quidem miro consensu o-
mnes tum Poetæ tum Oratores & Græci & La-
tini mendacium damnant. Homerus lib. 4. Iliad.

ὃ δ' ἐπὶ δὲ θεῶν πατὴρ ζεὺς ἔσπετ' ἀρωγὸς
& eiusdem operis. 9.

Ἐχθρὸς γὰρ υἱὸς καὶ νῶς ἀίδεο πύλησιν,
ὃς ἔτιεν μὲν καὶ εἰ ἐνὶ φρεσὶν, ἄλλο δ' εἴπη.

&

& Hesiodus lib. I. Ε' ργ. & Η' μέρ.

ὅς δ' ἐκε μάρτυς ἦσθ' ἐκὼν ἐπιόριον οὐδὲ τις
ψεύσεται, ἐν δὲ δίκῃ βλάψας, γήκετον ἄδωδ' ἦ.
τὸ δ' ἐτ' ἄρ' αὖτε γένει μελὶσι περὶ λήκεται.

id est,

*Neque enim mentientibus Iuppiter pater erit
auxiliator.*

item,

*Inimicus ille quidem mihi est æquè, atque inferi
portæ,*

*Qui mente quidem aliud celat, aliud autem ore
loquitur.*

item,

*Qui verò testimoniis volens periurium iurando
Mentietur, in ius delinquens immedicabiliter
læsus est.*

Huius enim obscurior posteritas postea relicta est.
Plato in dialogo de Iusto ait ψεύδης ἀγαθόν,
& Aristoteles libro 4. ἠθικῶν Νικομαχ. ψῦδος ait
ψεκίων, quia turpissimum est vitium & homine
ingenuo & liberali prorsus indignum, & rectè
ait libro 2. de finib. Bonorum & Malorum. Tull.
omnia vera diligimus: vana, falsa, fallentia odi-
mus. Vnde factum est, ut inter præstantissimas
virtutes ab omnibus Philosophis Veritas collo-
cetur. Mendacium verò inter fœdissima vitia.
Philo in expositione Decalogi generali ait esse
ἱερὸν τὰ πᾶσι ἀλήθειαν, & tātum veritati tribuendum
censuerunt etiam ethnici omnes, ut arctissi-
mæ amicitiae præferretur: vnde etiam natum est
illud, Amicus Plato, magis tamen amica veri-
tas. De veritate autem, varia encomia videantur
apud Stobæum in collecta λόγ. II. Mendacij au-

K

Cap. 16. ETHIC. CHRIST.

tem vituperium, & pulcherrimæ contra illud
Ethnicorū sententiæ apud eundem λόγ. 2. vbi &
illud est Menandri, ψεύδης δὲ μὴ πᾶσι φέρηται
σφῶς.

Ratio verò quæ dissuadet ne mentiamur aut
falsa dicamus, est hæc, quòd rerum veritatem,
quantum in se est, euertit, oppugnatque men-
dax. est enim mendacium rerum ipsarum na-
turæ contrarium. Res enim catenus sunt,
quatenus verè sunt: at qui mentitur, contrà a-
liudque dicit, quàm quod res est. Ac ita ipsi
rerum naturæ & sapientiæ, ordinationique Dei
repugnat.

Politica verò ratio suadet hoc præceptum
sanciri, quòd nusquam & nunquam tuta erunt
hominum inter se commercia, colloquia, con-
tractus, pacta conuenta, si impunè mentiri, fal-
lere, aut falsa dicere licet. Nam cum multis a-
liis modis homines ab hominibus læduntur: im-
primis autem sermone & lingua, vt ait Iacob. 3.
vers. 2. Vnde hoc iniuriæ genus ex benè consti-
tuta ciuitate tollendum est, vt quietè & tran-
quillè inter ciues viuatur. Hinc factum est, vt
optimis populorum legibus, imprimis Roman.
de hoc scelere variæ constitutæ sint & conditæ
leges. lex Cornelia, De iniuriis. lex Cornelia, De
falsis, Senatusconsultum Diui Claudij, & aliæ iis
similes Principum constitutiones, quæ omnes
contumeliam & iniuriā verbis falsòve fieri ve-
tant & prohibent. De cæterorum verò populo-
rum in illud scelus legibus est legendus Alexan-
der ab Alexandro lib. 6. Genial. dierum. cap. 10.
vbi copiosè ille.

Multa

Multa verò obiici posse videntur, quæ vim huius præcepti elidant & tollant. Ac primum quidem est

Quod affertur ex Luc. 24. vers. 28. Christum absit blasphemia, mentitū: finxit enim se longius ire, & est Græcè *οὐ μακρόν*. Ergo nouo Testamento videtur huius præcepti autoritas antiquata. Sed falsum est. Approbat enim sancitque eam etiam Christus ipse. Mar. 10. vers. 19. & Paul. Rom. 13. vers. 9. i. Timoth. 1. vers. 10. Ephe. 4. vers. 25. Quid igitur ad hunc locum nos respondebimus? Ambrosius intactum prætermisit in suis commentariis in Lucam. Nicolaus de Lyra scribit non fuisse ibi aliquam falsitatem, sed Christum externo illo signo *μακρόν* demonstrasse, quantum ab eorum cordibus abesset, propter fidei defectum. Alij aliud afferunt, vt August. in quæstio. Euangelij, & Thomas in 2. 2^a. q. 111. Solutio verò in eo posita est, vt quid voce hac finxit, significetur, & ad quos referenda sit Christumne, an verò viatores illos duos intelligamus. Ego sic interpretor, vt ipsorum viatorum ratione dixerit Lucas, finxit Christus se longius ire: nō autem ipsius Christi. Nimirum, quod re ipsa & ex animo vellet Christus ire longius. Itaque addit idem Lucas, & coegerunt eū, Græcè verò, *καὶ παραβιάσαντες αὐτόν*. Sed cū illi tamen reluctantem retinuissent, putarint Christum finxisse se ire longius, vt ex euentus collatione cum illa Christi voluntate videatur illa fuisse fictio, non autem certa constitutāque animi deliberatio, quia non iuit longius Christus. Sic vulgò dicimus euentum tantū spectantes, ille

K. ij.

fingebat se hoc velle, si à sententia dimouetur,
Genes. 19. v. 3.

Aliud quoque obiicitur aduersus hoc præceptum, quod ex Matth. 5. vers. 44. sumptum est, esse nimirum remittendam iniuriam, & iis benedicendum qui nobis maledicunt, vt etiam docet Petrus, 1. Petr. 2. vers. 23. Roman. 12. v. 14. Ergo totum hoc præceptum euanescit. Resp. Non sequi, vt inutile sit hoc præceptum, quia contumelias illatas cōdonare iubemur. Ex hoc enim ipso qui faciunt contumeliam, intelligunt quantum scelus admittant, quantumque iusto Dei iudicio damnentur.

Denique obiicitur quod ait Paulus, 1. Corin. 4. vers. 3. Mihi verò pro minimo est, si à vobis iudicer: ergo falsa hominum testimonia spernenda sunt, & mendacia contēnenda, quia Deus est veriss. & optimus factorum nostrorū iudex. Respon. Hoc Pauli dictum pertinet ad eorum, qui falsò à fratribus damnantur, iudicanturque, consolationem, vt se potius integritate suæ conscientiae sustentent, quàm falsis hominum de se iudiciis moueantur. (Nam vt ait Horat.

Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa,

Hic murus aeneus esto.) —

tamen criminantium animū ea sententia neque excusat, neque eleuat: sed hoc capite Legis planè & aperte hi dānantur, ne sibi in eo scelere vel delitias homines faciant, vel coram Deo impunitatem promittant & sperent. Quod de Patribus affertur qui sunt mentiti, velut Abraham, obstetrices Aegyptiæ, nihil efficit, quia legibus, non exemplis est viuendum, & de iis agit Augustin.

gust. in Quæstion. in Genesim.

Ait Lex, *Non respondebis, &c.* Vertit Christus, & ἰσχυροῦς ἀποκρίσεως, *Non falsum testimonium dices.* At non videtur satis esse comprehensum, quia Zachar. 8. vers. 16. Ose. 4. vers. 1. hoc præceptum vetat omnino mentiri. Respons. Hoc caput, uti superiora omnia, *παραδοχῆως* conceptum scriptumque esse, Nimirum ut ex specie generis: & ex parte totum intelligamus. Quod autem vulgò vertunt aduersus vel contra proximum, etiam verti potest De proximo tuo. Est enim non autem *ἢ*. Quæ interpretatio suo usu non caret, ut postea apparebit. Ergo quid hoc præceptum vetet videamus. Nam de omni verbo, etiam otioso, rationem Deo reddendam ostendit ipse Christus. itaque latissimè patet. Matth. 12. vers. Quinque verò capita totum huius præcepti argumentum complectetur, è quibus erit
1 De Personis. 2 De rebus. 3 Quæ de causa quòve animo mentiri vetemur. 4 Quibus modis. 5 Quot sint genera falsi hoc loco prohibiti.

Sed imprimis notandum existimamus, quod verè etiam ab Ethnicis obseruatum iudicamus. Differre inter se longè latèque Mentiri & Mēdaciū dicere. Nam mentitur qui ipse non falsus alium fallere conatur. Ergo contra animi sui conscientiam aliquid affirmat, negatve, qui mentitur: & vir bonus præstare debet, ne mentiatur. Mendaciū autem dicit, qui ipse fallitur. Itaque hoc in bonum virum sæpe cadit. Sed prudētius est præstare, ne mendaciū dicamus. Hoc primus obseruauit & annotauit P. Nigidius, Kiiij.

quod A. Gellius lib. II. cap. II. & Nonius Marcellus postea descripserunt. Bernard. Sermo 17. Cant. Est, ait, qui proculdubio profert mendacium, nec mentitur: & est qui veritatem, quam nescit, affirmat, & mentitur. Nam ille, non quidem quod non est, esse dicit: sed se quod credit, credere affirmat. Is autem, cum se certum, unde non est certus, esse ait, verum non dicit, etiam si verum sit, de quo affirmat. Anselmus etiam in 2. Corinth. I. probat. Sic enim ait, Non est iudicandus mendax qui dicit falsum, quod putat verum, quia quantum in se est, non fallit: sed fallitur: & contra mentitur, qui dicit verum, quod putat falsum. Nec est liber à mendacio, qui ore nesciens vera loquitur, sciens autem voluntate mentitur. Nam est diabolus pater mendacij, Ioann. 8. vers. 44. Ergo ait Bartol. datur actio iniuriarum, si quis dixerit alij, *mentiris*. Non datur autem si dicat, falsum aut mendacium dicis, aut Non est verum. Nam ita quoque loquitur Scriptura, Genes. 18 v. 15. quanquam Chalcedonensi Synodus Act. I. voce *Mentitur* vitur. Et Iuriscōsultus in l. Quid sit falsum. D. Ad l. Cornel. De fals. videtur hanc distinctionem confudisse: sed certè vera est, & retinenda, ad hominum cōuitia distinguenda. Lege autem Dei hocque præcepto, & mentiri & mendacium dicere prohibemur: vllūmve otiosum, & inutile verbum temere pronuntiare. Matth. 12. v. 36.

Venio ad primum caput, quod est de personis, quas vetat Lex vel mentiri, vel proximo facere contumeliam. Ac quidem quando Lex nō distinguit, omnes comprehendi verum est. Er-

go hominum cum alij sint Puberes, alij Impubes, Quæsitum est, utrum utrique contineantur? Iurisperitorum igitur hominum est hæc sententia. Nam de puberibus aperte respondēt eos comprehendī. At in impuberibus distinguūt, sintne ij iam doli capaces, an non. Qui enim vōdum doli capax est, non posse teneri, quando ex affectu facientis æstimanda est contumelia, & scelus. l. iij. D. De iniuriis. Itaque huiusmodi impubes, ut neque furiosus, etiam si aliquid falsum dicat, aut quod præ se ferre cōtumeliam videatur, non continetur. l. Impuberem. D. Ad l. Cornel. de falsis. Sed tamen maximè cauendum & prospiciendum est, ne huiusmodi dictis & sententiis tam tenera ætas assuescat. Nam

*Quo semel est imbuta recens, servabit odorem,
Tæsta diu —*

Et certum est pueros, nisi castigentur, sæpèque obseruentur, facillimè in mendacium prolabi: quia cum sit infirma ætas & magistri metuens, hoc se modo ferè in suo scelere tuetur. i. mendacio. Et quanquam pueros, tanquam puros. i. à mentis integritate, & veritate putat Varro appellatos esse, tamen natiua illa labes & corruptio, quæ peccatum originale dicitur, efficit ut sint homines etiam penè ab ipso partu mendaces, & hypocritæ. Genes. 6. vers. 5. & 8. vers. 21. & id aperte dicitur, Psal. 58. vers. 4. Quemadmodū & illud generaliter dictū est, Omnis homo mendax, Psal. 116. v. 11. Ergo & impuberes hoc præcepto monentur ut alij: & si fallunt, mentiunturque, continentur hac prohibitione Legis. Adeo quidem ut scripserit & verè Tertullian.

K. iij.

in Apologetic. cap. 8. quosdam innata quadam animi prauitate mēdacio gaudere & delectari.

Item hominum alij sunt Priuati, alij Magistratus. Vtrique hoc capite Legis damnantur, si vel mentiantur, vel cuiquam conuitium & contumeliam faciant. Ac quidem Magistratus multa iure potestatis suæ potest hominum sceleratorum emendandorum gratiâ, & quæ à Magistratu iure potestatis fiunt, non damnantur hoc præcepto. Iuris enim executio non habet iniuriam, quemadmodum præclare senserunt Iuriscōsulti, in l. iniuriarum actio. 13. §. Is qui iure. & §. quæ iure. D. De iniuriis. Sed si quid vt priuatus, vel fiducia magistratus & authoritatis contumeliosè intemperantèrque in aliquem dixit aut fecit, certè comprehenditur hac Lege, quia Deus non est personarum acceptor. Nā Principes mendaces vel cōtumeliosos grauiter reprehendit Oseas, cap. 7. vers. 3. Isa. 1. & nocere Reipub. tales apparet, Prouerb. 29. v. 8. Idem quoque respondit Vlpian. in l. Nec magistratibus. D. De iniuriis.

Ex priuatis, alij sunt Digniores, alij Viliores personæ. Ad vtrosque pertinet Lex. Ac quidem quantò sunt digniores personæ, tantò turpius est eas mentiri, tantòque magis lædunt alios exemplo. Decet enim graues viros grauitas veritatisque, maximè verò eos dedecet leuitas, contumelia & mendacium, Eccles. 25. vers. 3. Viliores verò non excusat personæ cōditio vilis, quasi nemini sint offendiculum præbituri, si mentiatur, aut sint leues. Nā vel Deū ipsum offendunt, qui in omnes Legis suę authoritatem sanxit, neque

que est personarum acceptor. Actor. 10. vers. 14. Roman. 2. vers. 11. Et in paupere etiam ipso summo opere laudatur, commendaturque mentis simplicitas & integritas, Prouerb. 19. versu 1. & 28. 6.

Sed quesitum est de patre & patrono, vtrum hac prohibitione teneantur, si in filium & libertum aliquid conuitiosè, contumelioseque dixerint & pronuntiarint. id est, animo conuitiandi, non autem emendandi? Et respondent Iurisperiti esse distinguendum. Nam vel est atrox contumelia & iniuria, vel non: sed tatum leuis coercitio, & maledictum siue conuitium. Si non sit contumelia, quæ fit à patre in filium, & à patrono in libertum, atrox, teneri eos non putat, quia ea reuerentia à liberis & libertis debetur, ut huiusmodi leues iniurias benignè à patribus & patronis audiant. l. vij. §. Preterea. & l. Item apud Labeonem. §. Itaque prætor. D. De iniuriis. Sed quando apud Deum, neque est liber, neque seruus, Gal. 3. vers. 28. Patres & patroni mendaces contumeliosique in liberos & libertos, item Domini ipsi in seruos, hac prohibitione continentur: neque iure potestatis excusantur, si conuitiandi animo quid faciant. Nec item maritus, si quid simile in uxorem ausus sit. Nam cum vetat Paulus, patres prouocare liberos, Ephes. 6. vers. 4. & iubet dominos reddere seruis τὸ δέουσαν, Coloss. 4. 1. certè huiusmodi iniuriam prohibet, & fieri vetat siue dicto, siue etiam ipso facto, Coloss. 3. v. 17.

Denique & Mares & fœminæ comprehenduntur æquè, quanquam Paulus *τοὺς ἄνδρας* & *τὰς γυναῖκες*

quis & ὁμιλῶν masculino genere damnet. 1. Cor. 6. vers. 10. 1. Timoth. 1. vers. 10. quia hac appellatione etiam fœminæ comprehenduntur. Sed & hæ tanto magis ab hoc vitio sibi cauere debent, quod ferè, vti est sexus imbecillior minùsq; ad vim paratus, ita ferè mendacijs, conuitijs iacendis, & calumnijs effingendis magis addictus & pròptus est. Et vera est illa Propertij lib. 1. Elegiar. sententia,

Sed vobis facile est verba & componere fraude,

Hoc unum didicit fœmina semper opus.

Itaque fœminæ opera vsus est Ioab ad fraudem Dauidi faciendam. 2. Samuel 14. Sed vt sexus non excusat, ita neque regionis gentisve corruptela, quæ inualuit, vt impunè liceret mentiri, idque pro nihilo duceretur. Id quod in Cretensibus ex poetæ Callimachi versibus obseruauit, annotauitque Paulus in epist. ad Tit. 1. v. 12.

Κρητες ἀνὴρ ψεύσαι, καὶ ἄνδρ' ἀνέμεινα, καὶ ἄνδρ' ἀπυλῶν,
qui versus est Callimachi (qui & ipse Creserat) non autem Epimenidis, vt vulgò putant: etsi dixit ille ipse Cres omnes Cretenses esse mendaces. Hoc autè de Cretensibus dictum còuenit in nostri tēporis Canonicos. Ergo omnes homines hoc caput perstringit, cuiuscūque sint ætatis, sexus, nationis & conditionis.

Secundum caput sequitur, cui mētiri non liceat, aut contumeliam facere. Quod caput erit duplex. Primùm enim de personis agendum est, quibus non licet iniuriam facere. Deinde de rebus, in quibus mendacium committi potest.

Ac quod ad personas, in yniversum respondendum est, Nos neque in Deum, neque in homines

mines mendaces, cōtumeliososque esse debere.

In Deū verò, vel Deo mentiri possumus, vel apertè, vel fictè. Apertè, quale fuit illud Saræ mendacium, quæ se risisse negauit. Genes. 18. 15.

Fictè verò, dicitur hypocrisis, quales qui ore quidem Deum fatentur, factis tamen negant & corde, Tit. 1. vers. 16. Vnde hypocrisin cum mendacio coniunxit Paulus, 1. Timoth. 4. v. 2. Quamquam autem hypocrisis ab histrionibus, qui alienas personas in scena rei gestæ repræsentandæ causa induunt, translaticium est nomen, vt docet Basil. (Græcis enim ὑποκριταί, à Latinis histriones & personati dicuntur) tamen propriè, & ex notiori significato hypocrisis dicitur in factis mendacium, quod fictè & latenter aduersus Deum committitur, quales à Christo Pharisei appellantur hypocritæ, Matth. 23. Thomas tamen in 2. 2æ. quæstion. III. Hypocrisin facit tantum eam, quæ sanctitatem reuerentiæq; erga Deum externam simulat. Sed generaliter in scriptura omnis diuinæ venerationis siue interna, siue externa simulatio solet appellari hypocrisis, vt docetur Eccles. 32. vers. 19. & 33. v. 2. qui certè author non est leuior Thoma. Opponit Thomas eo loco quæst. III. Hypocrisin veritati in vniuersum: at Anselmus in epist. ad Roman. 12. vers. 9. opponit simplicitati potius: Paulus verò fidelissimus mentis Dei interpret, sanctitati & integritati mentis hypocrisin docet aduersari. Itaque generalis est hypocrisis appellatio, nō tam angusta, quàm vult Thomas. 1. Timoth. 1. v. 5. Rom. 12. v. 9.

Homo autem homini mentitur, itémque cō-

tumeliam facit, vel Nolenti, vel Volenti.

Ac nolenti quidē fit, vel Fraus, vt si factō fiat iniuria & damnū detur mentiēdo: vel fit Contumelia, si tantū dictō, vel factō fit iniuria, neque damnum etiam detur. De fraude in superiori praecepto dictum est.

De contumelia videamus. Ea dicitur à contemnendo, estque iniuria, quæ vel verbis vel factō fit, ait Iurisconf. in l. j. D. De iniuriis. Nam quod scribit Thomas tantū verbis fieri contumeliam, in 2. 2^a. quæst. 72. fallitur: aliudque docent Iurisconfulti, verborum proprietatis homines obseruantissimi. Sed accipit Thomas contumeliam pro conuitio, quod fit tantū verbis, vt docetur in l. j. D. De iniuriis. Non, autē Marcell. ait contumeliam esse grauiorem iniuriam. Et cū iubeat Paulus, vt alius aliū honore praueniamus, certē contumelia fieri vetatur quæ factō fit, estque proximi *ἀπεία*, & contemptus, Roman. 12. v. 10. Mentiri autem etiam proximo quanquam priuato vetat tota Scriptura, Zachar. 8. v. 16. Ephes. 4. v. 25.

Sed de volente quæsitum est, vtrum illi fiat iniuria, si quis nimirum volenti mentiatur, aut quid contumeliosum dicat faciātve? Et respondet Iurisconsult. Nulla iniuria est, quæ in volentem fit, in l. j. §. Vsq̃ue ad eod. D. De iniuriis, & ita quoque scribit Aristoteles lib. 5. *ἡ δὲ μὲν Νίκη καὶ* cap. 9. & 11. modò nihil intersit Reipubl. id fieri. Sed tamē quia non modò hominum, sed & Dei ipsius rationem à nobis haberi exigit hæc Lex, Christiano homini non licet iniuriam, mendacium, contumeliāque etiam ei facere, qui vult pati,

pati, & eam sibi fieri optat. Omnino enim & per se, non solum ex effectu & euentu id fieri vetat hoc caput Legis.

Volenti autem mentitur quis variis modis, sed imprimis adulatione, de qua quæsitum est, an liceat homini Christiano, an verò potius hoc capite Legis diuinæ damnetur. Adulatio siue Assentatio, *κολακεία* à Græcis dicitur. Deducta vox est apud Latinos à canibus ad homines. Est enim adulatio blâdimentum canum, vt ait Nō. Marcell. Græci verò *κόλακας* appellant, tanquam *κόλακας*, vt ait Antisthenes, pulchra annominatione, & satius est in coruos, quàm in parasitos incidere, quia hi viuentis animum corrumpunt: Corui verò tantum mortui cadauer depascuntur. Est autem adulator, vt inquit, definitque Anselmus in epist. ad Roman. 16. vers. 18. blandus inimicus. Theophrastus in characteribus, vt refert Stobæ. in collecta. λόγ. 14. definit, *κολακείαν* *ομιλίαν αἰσχρὰν, συμφέροντα δὲ πρὸς κολακιδόντι.* & siue Sacræ scripturæ dicta, seu secularis literaturæ sententiam perpendimus, Assentatio adulatioq; omnis est homine liberali & ingenuo indigna, nedum homine Christiano, damnaturque hoc præcepto, quia est turpissimum periculosissimumque genus falsi & mendacij. Fouet enim adulator vitia illius, cui blâdè assentitur, siue id lucrigratia, siue gratis faciat, quæ pprie adulatio est, vt ait Thomas in 2. 2^a. quæst. 115. & sæpè Bernar. siue tantum alterius delectandi animo, illique applaudendi & blandiendi. Vnde Crates dicebat eos appellandos esse *συγκαταπαιδισφάγους* conuiuepulones, quia conuiuendo epulantur.

Sed qui solum alterius delectandi gratia mentiuntur, eos dicunt vocari iocosos: nos vanos appellemus. Ergo quid sit adulatio apparet, Nempe mendacium quod fit de aliena persona, illi ipsi qui facit, lucrum asserens. Hoc genus falsi damnatum est, estque teterrima pestis, Prouer. 20. versu 19. & 29. versu 5. Ambros. lib. De officiis, cap. 42. Psal. 55. vers. 22. Longeque potior est amici plaga, quam assentatoris laus, Prouer. 27. vers. 5, & 6. Est enim omnis assentatio amicitiae corruptela, & Tull. lib. i. de Offic. Cauendum est, ait, ne assentationibus patefaciamus aures, neve adulari nos sinamus. Imprimis autem in pastore, qui vitia populi seuerè arguere debet, damnabilis est, Ezech. 13. v. 10. & 20. & est praeclara quoque Gregorij in hos sententia, quae extat cano. Sunt nonnulli. distinct. 46. Sed & Principibus valde cauendi huiusmodi homines. Nulla enim maior est eorum pestis, quaeque magis Rempubl. laedat. Sic Sobna damnatur, Isa. 22. Sic Ionadab Amnonis vitia auget, 2. Sa. 13. Sic est Siba pessimus Dauidis adulator, 2. Sam. 16. & hi sunt mures aulici, Psal. 101. versu 7. Zolus quidam, & Verconius aulae fumiuentor ab Alexandro propterea crematus est, vt Lamprid. ait.

Præterea fit conuitium & contumelia, itemque quis mentitur, vel Priuato: idque Amico, vel Inimico, vel sibi ipsi. Nā de nobis mentiri vetamur quoque hoc præcepto, vt ait August. quæ admodum etiā de aliis, vel ipsi Magist. atui. Vtrisque cōtumeliosi esse vetamur & conuitiatores. Nam & iure punitur Semei, qui in Dauidē conui-

conuicia iactauerat, 2. Samuel 16. v. 5. & scriptum est, Principi populi tui non maledices, Exod. 22. v. 18. Act. 23. v. 5. Nam qui in proximum conuictum dixerit, velut Racha, ait Christus, Matt. 5. v. 22. est reus mortis.

Sed obiicitur, Paulum videri conuictatum magistratui & summo Sacrificatori, dū parietem dealbatum vocat. Respon. Ignorauit, vt ipse testatur, cum fuisse summum Sacrificatorē, Actor. 23. vers. 5. Itaque temeritatis iussusque illius arguendi gratia, non conuictiandi animo dixit Paulus. Iusserat enim Ananias Paulū in malam percuti.

Sed quæsitum, vtrum semper ferenda sit iniuria & contumelia, atque condonanda, quia & hoc fieri iubet Christus, Matth. 5. & Paulus, Coloss. 3. vers. 13. De ea verò loquimur, quæ nobis fit, non autem Deo. Nam hæc quæ fit Deo nullo modo ferenda est, sed coercenda & compescenda. Qua de re P. Martyr in 2. Samuel 16. copiose disputat & Thomas in 2. 2æ. quæst. 72. Et certè facta nobis iniuria non semper ferenda est, & mussitanda, tum propter bonum ipsius conuictatoris & contumeliosi vt corrigatur: tum ne profectus multorum impediatur. Hi enim, ait Gregor. Homil. 9. in Ezech. quorum vita in exemplo imitationis posita est, debent detrahentium de se verba compescere, & verum est illud Salomonis Qui imponit stulto silentiū mitigat iras. Inde est can. Inter querelas, & cano. seq. 23. quæst. 4. Itaque Christus arguit eum qui sibi contumeliam fecerat, Ioan. 18. vers. 23 & Iure ciuili est constitutum, vt si quis intra annum

nō egisset iniuriæ, oblitus esse censeretur. l. Non solum. §. Iniuriarum. D. De iniuriis. & cano. Si illic. 23. quæst. 4. Nam dissimulatione aboletur hæc actio.

Veniamus ad eas res, in quibus falsum committere vetamur, & per quas fit proximo contumelia aut conuitium. Ac quidem Iurisconsultus Vlpianus in l. j. §. Iniuriam autem fieri. D. De iniuriis, tria esse docet, ad quæ contumelia, iniuriæve pertinet. Aut enim in corpus inferitur, aut ad dignitatem, aut ad infamiam pertinet. In corpus, cum quis pulsatur. Ad dignitatem, cum comes matronæ abducitur: ad infamiam, cum pudicitia attentatur. Neque modò vivo homini: sed & defuncti cadaveri iniuriam contumeliâque fieri posse scribunt eadem l. j. §. et si forte: cuius rei exemplum extare videtur, 2. Regum 4. ver. 2. & seq. Quæ certè eorum sententia vera est. Et qui per ea contumeliam proximo faciunt, quæ vel ad corpus, vel ad infamiam, vel ad dignitatem pertinent, damnantur hoc præcepto. Quibus autem in rebus falsum committi possit, aliter explicandum est. Quod fieri in vniuersum vetat hoc caput Legis. Nam eæ res in quibus falsum fit, sunt, aut Diuinæ, aut Humanæ.

De diuinis, de quæ eo falso, quod in iis potest committi, diciturque Hæresis, supra à nobis est copiosè tractatum in tertium præceptum huius Legis.

Humanæ verò sunt, aut Publicæ in quibus falsum fit: aut Priuatæ. In utroque rerum genere vetat Lex falsum facere vel dicere. Ac quidem

dem in iis rebus, quæ sunt publicæ, fit falsum, si quis ea quæ sunt publicæ authoritatis immutet, corrumpat, supponat, aut celet, velut pondera publicæ, aut Edictum publicum, aut Monetam publicam: de quibus rebus apertè respondent Iurisperiti, & eorum sententia vera est, atque ad huius præcepti explicationem utilis.

Ac de falsis ponderibus, extat l. penult. D. Ad l. Corneliam de fals. itémque de mēsuris, quemadmodum & Deuter. 25. ver. 13. Levit. 19. ver. 36. apertissima sententia. Præterquam enim quod furandi animo id faciunt falsarij, & ita velut fures damnantur, etiam ex hoc præcepto non tenentur, quia falsum committunt. Sic ex vno facto plura delicta nascuntur.

De falsis edictis Principum, quæ supponuntur, etiam extat l. Qui nomine. D. Ad l. Cornel. de fals. & nullam habet dubitationem. Neque enim Principis authoritate abutendum est, violatque hoc Dei mandatum apertissimè, qui in iis falsum committit, propiorque est, ut sit iste sacrilegus, qualis ille Tribonianus qui leges pretio fixit atque refixit temporibus Iustiniani.

Denique de falsa moneta, quam quis cudit, tinxit, signavit, rasit, extant toti tituli, per quos damnatur qui id fecit. C. ad tot. tit. de falsa moneta. & l. Quicumque. l. Lege Cornelia. D. Ad l. Cornel. de fals. pulchrèque ea sententia cum hoc præcepto convenit. Neque enim monetam cudere privati possunt, salva cōscientia, etsi bonam & probam cudunt: quia nota, quæ impo-

L

nenda est, publicæ est authoritatis: & quia ea potestas est publici iuris. Nam cui honos, honos tribuendus est, Roman. 13.

Quæsitum est de Alchymistis, & auro alchymico, utrum hoc præcepto damnetur. Cui quæstioni (quanquam non ignoro quid Cedrenus autor Græcus de Cabade Persarum rege, agens de Alchymia scribat) tamen quia alij aliter de hac arte sentiunt, Thomæ verbis potius, quam meis respondere malo, qui 2. 2. quæst. 77. artic. 2. & quæst. 9. art. 2. ait si ab iis fiat verum aurum, rebus, & mediis naturalibus adhibitis, illud aurum non esse damnandum, modò ne cudant monetam. formæ enim impressio ad solum Principem pertinet.

De priuatis rebus agendum est, in quibus falsum committitur. Fit autem in iudicio, vel extra iudicium.

Ac in iudicio vel à Litigantè, vel ab Aduocatis, vel à Testibus, vel à Iudice ipsi. Qui omnes hoc præcepto damnantur. Et quia quæ in terris exercentur iudicia, ea Dei sunt, non hominum, ut est 2. Chronic. 19. vers. 6. Deuter. 1. Idcirco omnem in iudiciis mendacium fieri, dicere prohibetur, quia tanquam præsentem coram Deo astitamus. Sanciturque hoc imprimis præcepto omnium iudiciorum authoritas, veneratio, & veritas. Itaque rei ipsi & litigantes contra se verum fateri debent, ut Achan, Ios. 7. Neque patroni causarum & aduocati debent scientes prudentesque in iudiciis causasque agenda mentiri, sed nec falsam atque iniquam causam tueri: qui secus faciunt aduocati, hoc præcepto damnantur.

Ne.

Neque verò bona causa & vera ad se tuendam eget mendacio, vt ait Plato, & rectissime. Quade re longior disputatio est apud Thomam in 2. 2^a. quæst. 71. & in cano. Infames. 3. quæst. 7. Nō esse autem infame Aduocati nomen, vt quidam putant, virōque bono & Christiano indignum apparet ex eo quod Christus ipse vocatur Aduocatus noster, 1. Ioan. 2. vers. 2. & 1. Aduocati qui gloriosa voce. C. De aduocatis diuersorum iudiciorum.

Sed & testes qui adhibiti falsum testimoniū dicunt, damnantur hoc præcepto apertissime, Exod. 23. vers. 5. Deuteron. 19. vers. 16. Prouerb. 19. vers. 5. & 25. vers. 18. Falsum verò testimonium triplici ratione damnatur, ait Thomas in 2. 2^a. quæst. 70. 1. Ratione periurij admissi. 2. Itē iustitiæ violatæ. i. proximi laesi. 3. Propter ipsam falsitatem dicti. Sed quæsitum est, Quis sit dicendus falsus testis. Respon. Qui profert ea quæ nescit, siue animo vindictæ id faciat, siue spe lucri, siue gratis, Prouerb. 12. vers. 19. & 21. v. 28. Nam quæ vidimus & audiuius testamur, ait Christus, Ioan. 3. & eæ sunt optimæ, quæ à teste afferri debent rationes, visus & auditus. arg. 1. Ioan. 1. vers. 1. & in Euangelio, Ioan. 21. vers. 24. Addo, siue igitur id animo vindictæ quis faciat, siue non, Prouerb. 24. vers. 28. est falsus testis appellandus. Ergo nō est is tantum falsus testis, qui falsa in perniciem alicuius profert & testatur: sed qui simpliciter sibi ignota affirmat, negatve in iudicio.

Sed quæsitū est, vtrum quilibet teneatur testimonium dicere eorum quæ scit, vidit, audiuit.

L. ij.

que. Respon. Quando quis autoritate Iudicis interpellatur, certè debet, teneturque, neque testimonium suum cuiquam recusare potest falso conscientie iure. Est enim pulcherrimum Augustini dictum, Ad Casulanum. Vterque reus est, ait, & qui veritatem occultat, & qui mendacium dicit, quia & ille prodesse non vult, & ille nocere desiderat.

Sed quæsitum est, utrum de omnibus debeat qui à Iudice interrogatur verum dicere. Resp. De se quidem debet. De iis verò qui pro Dei gloria & fide necandi quærentur, non debet. Ergo eo casu quis socios celare potest. Neque tamen propterea Priscillianistarum errorifacemur, aut latronum, qui pro sociis reuelandis torquentur, obstinationi. Sed Ecclesie verè Christiane latebras seruamus. Talis erat olim illa Iudicum luporum Ecclesie interrogatio. Quinam aderant vestris concionibus? Comites autem aut socios sceleris, nemo pius negare debet.

Sed neque iudex falsam sententiam dolo malo proferre debet, ut rectè ait August. Est enim primus testis Deus, deinde conscientia, cuius dictum in cano. Quicumque ii. quæst. 4. relatum est.

In quo duo quærentur. Primum si rem aliter se habere iudex ipse scit, quàm testes dicant. Secundum, si maior assessorum & consiliariorum vox & numerus, aliter sentiunt, quàm ipse iudicandum verèque pronuntiandum putat, quid agendum illi erit.

Quod ad primum, quando muti causam agendam

gendam esse docet Scriptura, ne innocens, indensusque quisquam opprimatur, Prouerb. 31. vers. 8. & 9. Ergo & illius etiam causa est tuenda qui falsis testimoniis opprimitur. Itaque se recusare eo casu Iudex debet ipseque pro veritate testimonium dicere. Nam alias & extra hunc casum secundum allegata & probata iudex iudicet. Nobiscum sentiunt Thom. in 2. 2^a. quaest. 67. & Arist. lib. 2. Politic. cap. 8.

Quod ad secundum, utrum plurium sententiam & opinionem iudex sequi teneatur, dubia & vexata quaestio est, nobilis tamen. Ac certe videtur potius ex sua opinione, id est, ex eo quod ipse æquum esse putat, iudicare debere: quia Exod. 23. vers. 2. dictum est, Non sequeris multitudinem ad malè agendum, neque pluribus in malo assentiendum est. Præterea Prouerb. 24. v. 24. & sequ. ea iudicia laudantur quæ recta sunt, non autem quæ ex plurium opinione & sententia lata. Quid enim si omnes assessores & consiliarii in alicuius perniciem coniurauerint, & in eum sententiâ ferant, poteritne, salua conscientia, iudex eorum voci & suffragio accedere & assentiri, ut secundum illos pronuntiet? Contra verò obiicitur, nempe sequi iudiciorum omnium perturbationem, si hoc liceat, nihilque definiri iam posse, si vni contra plurium sententiam pronuntiare conceditur. Sed & aduersatur superiori sententiæ quod ait Ambros. & tamen est relatū in cano. iudicet. 3. quaest. 7. iuxta leges & iura pronuntiet iudex, propriæ verò volūtati nō indulgeat. Idem docet sentitque Aristoteles lib. 3. Politic. cap. 11. Nam qui hominem imperare

L. iij.

vult, ille beluam: qui legem, ille Deum. Denique Psal. 82. confirmatur hæc posterior sententia. Philipp. in epitome Moralis Philosophiæ quædam attingit quæ ad hanc quæstionem pertinent, & ante eum A. Gell. lib. 14. cap. 2. Sane sæpe hæc quæstio ex facto incidit obrepitque huiusmodi quædam cogitatio cordatis & sanctis iudicibus. Quid igitur? Resp. Distinguendum esse, eâne plurium vox, & sententia, quid contra Deum illiusque verbum apertè pronuntiari & definiri iubeat, an contra proprium tantum ipsius iudicis sensum & sententiam. Si quid contra Deum omnium assessorum suffragia fieri velint & opinentur, omnino recusandum esse dico, potiusque abeundum & cedendum magistratu, quàm ut cælorum regnū amittatur. Est enim vitæ ipsi præferendum illud, nedum civili dignitati. Matth. 5. & 18. & quoties pugnat conscientia cum Magistratu, toties præferendum ius conscientiæ, illudque saluū & incolume est conseruandum. Sin autem quid contra propriū ipsius tantum iudicis sensum pronuntiari plurium consiliatorum vox decernat, idque citra cōspirationem, quæ detegi possit, certè is pronūtiare debet ex pluriū sentētia, 1. quia plus vident oculi quàm oculus. 2. Quia hic iudiciorum ordo est, ut quid certi in hominum sententiis sequamur. Nam lites ex plurium sensu atque iudicio decidi & definiri debent.

Sed videamus quibus in rebus extra iudicia falsum committatur. Certè variis in rebus, ac certè in omnibus potest, tãta est hominum corruptela, ut optimis quibusque abutatur ad suam nequi-

nequitiam, vel voluptatem. Imprimis tamen committi potest falsum, vel in Testamentis, vel in Contractibus, vel in Nominis mutatione, vel in Colloquiis.

Ac in testamentis quidem, quia in iis falsum scribi potest, vel ipsum adeò testamentum supponi. Sanctum enim & inuiolabile seruari & esse debet ultimum, quod iterum non redit, arbitrium. Et hoc genus falsi, etiam legibus politicis grauissimè vindicatum est. Ad hoc genus etiam pertinent Captatores testamentorum.

Vtrum verò quis iubente testatore sibi aliquid in illius testamentum ascribere possit, idque salua conscientia. Respon. Nisi Lex vetet, posse. Neque enim ideo falsum est, quia propria legatarij manu est scriptum. Quando verò id fieri Lex vetat, velut Senatusc. Libonianum apud Romanos prohibuit, abstinendum est, quia honestaratione & æqua id fieri prohibitum est, nec est lex violanda.

In contractibus etiam falsum variis modis committi potest. Et quanquam, vt ait Augustin. in Enchirid. tutius est falli in cōtractibus, quàm in articulis fidei, tamen non ideo excusatur qui in contractu fallit.

Sed quæsitum est, siquid in contractu vtriusque partis consensu aliter scriptum est, quàm est tamen gestum, vtrum sit mendacium, pertineatque ad hanc Legis prohibitionem. Et distinguunt Iurisconsulti. Nam si in cuiusquam alterius fraudem, perniciem, vel damnum, quid ab vtraque cōtrahentium parte gestum est, veluti si dies hypothecæ vel pignoris est prolatus

L.iiij.

à debitore, consentiente quidē in hoc credito-
re, in alterius tamen fraudem, est crimē falsi, l. Si
debitore. D. Ad l. Cornel. de falsi. & l. Si creditor,
C. eod. Sin autē ea res ad nullius damnum per-
tinet, simpliciter respondent plus valere quod
agitur, quā quod simulatē cōcipitur. Tot. tit.
Cod. lib. 4. Tamen quia vera & dicenda & scri-
benda sunt, & est contractus, aut esse debet rei
gestæ memoria, pertinet ad hoc præceptum v-
terque casus. Neque enim veritas est, cū quid
aliter narratur, scribiturque quā fit.

Quæsitum est de eo, qui duobus rem eandem
insolidum vendit. Resp. Certè est perniciosif-
simus mēdax. Itaque quia proximum fallit, hoc
capite damnatur: sed & lege Cornelia de falsi.
l. Qui duobus. D. Ad l. Cornel. de falsis. vel si
bonæ fidei emptor malit crimine stellionatus,
vt in eo titulo responsum est. Equè tamen con-
stitutum est in l. Qui rem. C. De rei vendica-
tio. vt maneat res fiatque illius, qui primum
eam emit.

De nominis mutatione item quæsitum est, v-
trum ad hoc præceptum pertineat, quia & hæc
quoque species quædam falsi esse videtur: ita-
que & hoc præcepto damnari. Sed tamē & Sau-
lus Paulum vocari se voluit, & inscripsit, & qui
Sylvanus dicebatur, dictus est & Silas, & à
Christo, Simon Bariona dictus est mutato no-
mine Petrus, itaque se modò Petrum, modo Si-
monem inscripsit, in epist. 1. & 2. Petr. cap. 1. Er-
go licere videtur nomen suum mutare, & Iosue
prius Osee dicebatur, & Salomō Iedidiah, 2. Sa-
muel 12. vers. 25. Distingunt Iurisperiti, & rectè,
estque

estque eorum sententia admittenda: consentit enim cum piorum hominum & Christianorum, vel potius ipsius Christi facto. Aut enim ea nominis mutatio fit in alterius fraudem, aut non. Si in nullius fraudem fit, & perniciem, licet mutare nomen. Sin autem ea nominis mutatio in cuiusquam damnum vertatur, non licet. l. Falsi nominis. D. Ad l. Cornel. de fals. & l. Vni. C. De mutatio nominis.

Sequitur tertium caput, nimirum: Quo animo, quæve de causa mentiri, vel contumeliam facere, vel dicere, prohibemur hoc præcepto.

Et quidem quando vel

{	Proposito animi,
{	Impetu.
{	Casu, peccant homi-

nes. Primum de contumelia quæsitum est. Est enim contumelia à contemnendo dicta, ut ait Vlp. in l. j. D. De iniur. Vtrum verò quolibet modo facta dictæve damnetur. Et quidem Iuriscōsulti, qui eatenus de toto hoc iniuriarum argumento disputant, quatenus ad hominum pacem inter se & externam politiam ea res spectat, distinguendum putant. Nam quando sine affectu iniuriandi non fit iniuria, certè contumeliā esse non interpretantur, quæ fit casu potius, quàm animi proposito, & affectu conuitiandi, velut si quis cum seruo pugnum ducere vellet, alium in proximo stantem percussit. Est Pauli Iuriscōsulti responsum in l. iij. D. De iniuriis. Sed neq; hoc quoque factum iure diuino damnari hoc præcepto potest, quia præter mentem & animi propositum excidit potius, quàm accidit. Temeritas modò accusari potest, animi verò con-

scientia non potest.

Sin autem animo cōuitij quid fiat, dicatur, teneri putant, siue ignoret is qui conuitiatur, quis, qualisve sit cui contumeliam facit, siue nō ignoret. l. 4. C. De iniuriis.

Sin etiam calore impetūque animi quid contumeliosum in aliquem proferatur, esse etiam, sed tamen leuius, puniendum hoc factum. l. 5. C. De iniuriis. Quod & verum est, & hoc præcepto damnatur.

Nos verò sic, vt ad Theologica rem totam propè accommodemus, illud quod contumeliose voce ipsa & significatione sonat. (Neque enim, vt rectè docent Philosophi, verba quatenus sunt soni, contumeliosa sunt: sed quatenus voces significatiuæ, vt & Thomas in 2. 2. q. 72.)

Illud inquam vel { Conuitij animo.
Emendandi tantum & corrigendi affectu dicitur.

Si conuitij animo dicitur à quocunque in quemcūque, siue notum siue ignotum, siue præsentem siue absentem, siue ab eo qui in nos ius habet, siue qui subditus nobis est, fiat, damnatur hoc præcepto. Nemini enim est conuitiandum. Leuit. 19. versu 16. Matth. 5. versu 22. I. Corin. 6. versu 10. *quidam* damnantur. & I. Corin. 13. versu 4. & 5. Charitas non irritatur, neque modum rationemve excedit, & *apostolus dicitur*. & eodem pertinet quod ait Paul. 2. Timoth. 3. versu 3. Deus enim qui cordium scrutator est, hos affectus damnat, cum sint à Christiana charitate alieni prorsus.

Sed quid, si qui conuitiatus est, contendit esse

esse vera quæ obiicit probrose: & onus eorum probandorum in se suscipit, utrum quia vera probra sunt, qui animo conuitiandi illa obiicit, merito non damnetur. Horat. quidem Flaccus lib. 2. Satyr. I. sic ait,

*Si mala condiderit in quem quis carmina, ius est,
Iudiciumque esto, si quis mala: sed bona si quis
Indice condiderit laudatur Casare: si quis
Opprobriis dignum latrauerit, integer ipse:
Soluentur risu tabulae: tu missus abibis.*

Et respondet Paulus Iurifconsultus in l. eum qui nocentem. D. de Iniuriis, quia peccata nocentium nota esse & oportet, & expedit, æquum & bonum non esse, eum, qui nocentem infamauit, ob eam rem damnari. Alij verò distinguunt, intersitne Reipubl. illud probum & conuitium sciri, an non. Nam si interest Reip. illud esse notum, veluti si quis esset hæreticus, leprosus, id est, elephantiasis laboret, atque ita conuitiandi animo vocaretur, non teneri qui huiusmodi verum conuitium dixerit: Sin autem non intersit Reip. illud patefactum esse, teneri damnarique merito iniuriarum nomine, etiã qui verum conuitium dixerit. Est in l. Si quis auiam. C. de iniuriis. l. vni. C. de famos. libell. Hæc Iurifconsultorum hominum sententia est. Sed certè verius est, & hunc quoque, qui vera probra conuitiandi animo obiicit, hac prohibitione Legis diuinæ comprehendi, quia is animus à Christiana pietate & charitate prorsus est alienus. Non modò enim crimina & peccata hominum nocentiũ sciri oportet; sed eo modo, quo præscribit Dominus, & ab iis qui emendare debent & pos-

sunt, nō ab omnibus, nec ab iis qui non possunt. Item purgandi corrigendique animo, non autem infamandi debent detegi. Psal. 50. v. 20. Proverb. 26. v. 2.

Qui autem emendandi animo aliquid obicit, quia pro iure suo id facit, quatenus vel Pastor est ecclesiæ, vel Magistratus, vel Christianus, vel Pater, vel Præceptor, atque ex pio affectu, laudandus est, nedum damnandus. Iac. 5. ver. 19. Sic Paulus vocat Galatas stultos & insensatos. Galat. 3. ver. 1. Sic Isaias principes sui temporis Gomorrhitas & Sodomitas principes. Is. 1. vers. 10. Sic Christus Phariseos & Scribas hypocritas. Matth. 23. Sic disciplinæ causa, vitii que arguendi & reprehendendi animo Pastores grauissimè possunt, salua conscientia, populum & gregem arguere. Qui autem id facere possint, questionis est. Sed responsio facilis est, eos omnes posse, quos ius vel Potestatis, vel Charitatis Christianæ impellit, & mouet. Nam & Patres, & Domini, & Magistratus, & Pastores, & Prophetæ, sæpe castigandi animo multa obiiciunt, quæ non modò benignè interpretanda sunt, non autem iniuriosè dicta: sed etiam dici & obiici necesse est, saluòque munere suo prætermittere non possunt, quanquam vox ipsa conuiuium notare videatur.

Sed & quos Christianæ charitatis verus affectus impellit, ut alios arguant de peccato, certè laudandi sunt, nedum comprehendendi hac lege, si duriori verbo utantur.

Nec obstat quod ait Christus Matth. 7. ver. 1. Nolite iudicare. & Iacob. 3. vers. 1. Nam blanda leuis,

lenis, utilis, imò etiam aspera admonitio fratrum non reprehenditur, damnaturque à Christo: sed tantum leue & temerarium nostrum de fratribus iudicium, eorumque falsa accusatio & contemptus. Iacob. 4. ver. 11. & 5. vers. 19. quando & adhortari & monere & arguere alius alium expressissimè verbo Dei iubemur. Rom. 12. v. 8. & 15. vers. 14. Hebr. 3. versu 13. 1. Timoth. 5. v. 20. Matth. 18.

Et hæc quidem de Contumelia, quo animo, quæve de causa fieri dicive prohibeatur, de qua vide P. Martyrem in 1. Samuel. cap. 16. versu 21.

Nunc autem videamus de Mendacio. Scholastici triplici ratione mendacium diuidi volūt. Primum quidem ex ordine suo. Atque tunc octo mendacij genera constituunt post Augustinum in libro De Mendacio. Secundum ratione ipsius formæ dicunt duplex esse mendacium, alterum quod Extollendo, dicitur Iactantia, & Arrogantia, *ὑψηλάνεια*, & *ἀλαζονεία*. alterum quod Minuendo mentitur, dicitur *εἰρωνεία*. Aristot. lib. 4. *ἠθικ. Νικομαχ.* Tertiū denique in quantum mendacium habet rationem culpæ. Distingui vero hac postrema ratione mendacium volunt in tria genera. Aliud enim esse Iocosum, aliud Officiosum, aliud Perniciosum mendacium. Sic Magister sententiarū, sic Thomas in 2. 2. quæst. 110. Sic cano. Primum est capitale 2. 2. quæst. 2. Quod ad priores diuisiones attinet ex postrema satis explicari possunt. Ergo de tertia potissimum agendum nobis est.

Ac quidem Perniciosum mendaciū vno con-

sensu & ore damnant omnes. Est enim quod vel in damnum, vel in contumeliam proximi fit & committitur, quod aperte damnat hoc præceptum.

De locofo major quæstio est, comprehenditurne huius capituli prohibitione. Est autem quod alterius tantum delectandi gratia fit, non autem decipiendi causa. Et certe videtur hoc genus homini Christiano licere. Nam iubet Paulus ut sermo noster det gratiam audientibus. Ephes. 4. vers. 29. Et Christus ipse, ut salem in vobis habeamus. Mar. 9. vers. 51. Sed aliud plane sentiendum est. Cum enim omnis scurrilitas & *μωρολογία* à Paulo damnata sit. Ephes. 5. vers. 4. & à Christo verbum omne otiosum & inane, Matth. 12. vers. 36. certe huiusmodi quoque mendacia ex Christianorum hominum puris, castisque sermonibus, & ore sunt explodenda, & hoc præcepto damnantur. Sunt enim scurrilitatis quædam species, quæ in vniuersum non tantum in homine Christiano improbatur, sed in omni bono viro & graui, ut docetur Prouerb. 21. vers. 17. Pater Ambrosius lib. 1. de officiis. ca. 22. & 23. Sit oratio, inquit, pura, simplex, plena grauitatis & ponderis. Væ enim vobis qui ridetis, ait Christus. Luc. 6. Non solum enim profusos, ait idem, sed & omnes etiam iocos declinandos esse arbitror.

Quod autem obiciunt gratiam inesse debere sermoni nostro, explicat idem Paulus illam *χρησιν* esse *οικοδομικην*. id est, ædificationem, & iubet Scriptura, ut loquamur veritatem, nunquam autem ut alius alij metiamur. Ephes. 4. v. 25. Coloss. 3. v. 9.

Vnde

Vnde quaesitum est, utrum Parabolis & μυθολογίαις, i. fabulosis λόγους, ut liceat, quando hi tantum videntur ad delectationem comparati esse. Est autem Parabola rei veluti gesta repraesentatio ad aliud significandum. Μυθικός verò λόγος, aliquid simulatum e mentitumque habet aperte, quales illi sunt ἀπόλογοι Aesopici & Poetici. Et videtur iis uti non licere, quia vetat Paulus πρὸς τὴν οὐρανὴν Christianos μυθολογίας, fabulis aures & animum præbere, & 2. Timoth. 4. vers. 4. Ait Petrus se non confectatum esse fabulas quasdam arte compositas. 2. Petr. 1. vers. 16. Sed tamen aliud respondendum est. Nam quantum ad Parabolas, ius usus est Christus optimum exemplar dictorum factorumque nostrorum: & Prophetæ sæpe, uti Nathan. 2. Samuel 12. Fabulis etiam quæ aperte aliquid effectum continent, usus esse in Scripturâ etiam alios quosdam, & quidem rectè, apparet. Iudic. 9. versu 7. 2. Reg. 14. versu 9. 2. Samuel 14. Magna enim est eius orationis utilitas quum subducta persona quid denuntiatur. Et quod ita sæpe sit necesse fieri, facit humani ingenij stupiditas, quod in rebus illis melius comprehendit, quid de se sit sub aliena persona statuendum. Qua ratione sæpe Prophetæ ipsi testes advocant bruta elementa aduersus homines & Dei populum immorigerum, & inobsequentem. Sentiunt autem omnes in iis, inesse fictionem. Nā in rebus fiunt, ubi nihil quicquā tale intelligi potest, veluti locutos inter se mures. Quæ autem res non sunt capaces habitus, neque sunt priuationis. Ergo quum de iis rebus narratio nunquam vera dici potuerit, neque falsa

dici potest. Et quia hoc argumentum latissime disputatur à P. Martyre in Iud. ca. 9. nos ad eum lectores remitemus.

Quod autem excipiunt Paulum damnasse *μωσς*, respondendum est, Non omnes damnasse, sed tantum inutiles, & aniles, *γεωδεις* ipse vocat. I. Timoth. 4. v. 7. quæ auocant à Dei veritate. Tit. I. v. 14.

Quæsitum est de Scommatis, quæ sunt facta dicta, & aliquem perstringunt, utrum iis homini Christiano uti liceat. Distinguendum est, Aut enim ea sunt *λοιδορῆται*, id est, conuitia aperta: aut non, sed lepida & faceta tantum, quædam dicteria. Si sunt *λοιδορῆται*, iis uti omnino non licet.

Sin autem sunt tantum falsè dicta, adhuc videndum est perspicendumque, qua de causa & animo dicantur. Aut enim iaciuntur solius scurrilitatis animo: aut inueterati apud aliquos viti animi reficandi, reprehendendi, perstringendique animo & gratia. Ut solo scurrandi proposito iactetur scomma aliquod, homine Christiano indignum est. Vetatur enim pius esse scurræ & dicax Iacob. 3. Ambros. lib. I. De officiis cap. 23.

Sin autem obstinatorum hominum in suo aliquo scelere pudefaciendorum causa & gratia dicatur, ut Dei veritas iis lubentius faciliusque illucescat & allubescat, ea demum mente & ratione scommate nobis uti licet. Et hic est sal & lepos, quo sæpe condiendus est sermo noster, ut loquitur Paulus. Coloss. 4. v. 6. Sic sæpe Isaias, alique Prophetæ idololatrias irridunt. Is. 28. v. 10. &

& 31.v.3. Sic Elias irrisit eos, quemadmodum extat. 1. Reg. 18.v.27.

Denique quæsitum est de Officioso siue utili Mendacio. Est autem, quod vel Dei laudandi vel proximi adiuuandi gratia fit, nemini verò nocet: vtrum igitur homini Christiano & bono viro liceat, vel suæ vel alienæ vitæ è periculo eripiendæ gratia, vel etiam salutis animæ, vel valetudinis corporis promouendæ mentiri. Et certè nobilis quæstio est, sed vexata tamen. De hoc mendacij genere scribit Philip. in quodam opusculo suo, vbi hunc decalogum explicat P. Martyr variis in locis, imprimis autem in 1. Samuel 21. & 2. Samuel. 15. ver. 33. August. in lib. De mendacio ad Consentium, & plerique alij viri docti. Alij igitur hoc mendacij genus omnino licere, & omnibus quidem hominibus, sentiunt.

Quidam autem, vti Plato, distinguunt, priuatis id quidem licere non debere putant: sed Magistratui ob Reip. causam & commodum hoc mendacium concedendum esse. Ac eorum sunt expendendæ rationes, qui officiosum mendaciū homini Christiano licere putant, è quibus prima est hæc.

I Inclementem fortunā regendam esse prudentia & consilio. Itaque circumspectè videndū quid dicendum, quid tacendum, quid fingendum, simulandum, atque dissimulandum sit. Respon. Paralogis. est à petitione principij. De hoc enim ipso quæritur, vtrum mentiri liceat, quia graui calamitate premimur, sumusque animo perplexo & dubio, veremurque rerū euentum. Illud potius sequendum, vt quæ recta sunt

M

per se faciamus, euentum autem domino relinquamus. Iacta in Domino curam tuam, inquit David Psal. 37. & ipse liberabit te. Est enim in manu Domini quid de eo de quo metuimus, futurum sit: & Christiana est illa sententia, Nunquam mala, aut quæ speciem mali habent, esse facienda, vt bona eueniant. Roman. 3. 1. Thessal. 5. versu 22.

2 Non esse contra charitatem Christianam hoc mendacium. Ergo non damnari hac lege. Huius enim legis finis est Charitas, ait Paulus 1. Tim. 1. vers. 5. At proximi iuuandi, atque subleuandi gratia fit hoc mendacium. Resp. De eo ipso quæritur, an non veræ Christianæque charitati repugnet is animus fratris per mendaciū eripiendi & conseruandi. Etsi enim is videtur amicus in eum affectus, non idcirco tamen concludendum est, etiam esse Christianum. Neque enim quisquis amat, Christianè amat. Christiana enim charitas gaudet veritate, inquit Paulus, Ergo cum mendacio nō est charitas coniungenda & exercenda. 1. Corinth. 13. v. 6.

3 Non esse hoc mendaciū nec appellandū mendacium. non fit enim in cuiusquam, perniciem. Dicitur enim esse mendacium illud, quod fit voluntate fallendi, id est, in fraudem vel damnum alicuius, August. in Enchirid. cap. 22. sic definit Mēdaciū, est falsa vocis significatio cum voluntate fallendi. At hinc nemo fallitur, id est, damnum sentit aut incommodū: ergo non cadit in illud definitio mendacij, nec est mendacium. Respon. Paralogis. est ab æquiuocatione vocis fallendi. Fallitur enim & qui deceptus damnum sentit

sentit siue famæ, siue pecuniæ: & qui tantum aliud sibi persuadet esse verum, quam quod est. Falli enim est aliter, quam res est, animo persuasum esse. Ergo etiam is cui tu per officiosum mendacium mentiris, fallitur ipse per se, & ita in te mendacis definitio cadit: pugnatque hæc oratio & responsio tua cum rei veritate & sententia conscientiaque tua.

4 Patres mentiti sunt, & dicitur Rahab, quæ mentita est, fide excepisse hospitio exploratores Iudæos, atque seruata fuisse, Hebr. II. vers. 31. Obstetrices Ægyptiæ quæ sunt pro grauidis Iudæorum mulieribus mentitæ, dicuntur à Deo benedictæ, Exod. I. Abrahâ mentitus est, & Rebecca, cuius tamen consilium rectè successit. Iehudum Baalis sacerdotes omnes vno die necat & tollit, 2. Reg. 10. & apud Theodorum lib. 4. Histor. Ecclesiast. cap. 11. Laudatur Flauiani Antiocheni Episcopi mendacium, qui Euchitarum & Messalianorum hæresin deprehendit & detexit simulatione & mendacio. Idem scribitur lib. 7. Histor. Tripart. cap. 11. apud Nicephorum lib. 11. cap. 14.

Respon. Paralogisimum esse à causa pro non causa. Neque ideo hoc mendacij genus probandum est & honestum, quia Patres mentiti sunt: sed si licet per se, rectè atque sine culpa fecisse iudicandi sunt. Neque enim exemplis viuunt, sed legibus. Ac quidem quod pertinet ad Rahab, dicitur, fide, non autem mendacio salua facta esse. Credidit enim verbis & promissionibus Dei, quas exploratores explicuerunt. Modum autem eorum eripiendorum secuta est i-

Mij.

psa potius ex animi sui sensu, quàm ex verbo Dei, ut mentiendò eos dimitteret. Eodem loco dicitur meretrix, si quis ex eo putet saluam factam, fallitur: ita neque ex eo quòd mentita est, Deo probata est. Idem de obstetricibus Aegyptiis, quarum zelum quidem & charitatem Dominus probauit, benedixitque, mendacium non item. De Iehu quod obiicitur, modus ipse què ille secutus est, mendaciùmque apertè eodem Scripturæ loco damnatur. Dicitur enim fraudulenter & captiosè fecisse. 2. Reg. 10. vers. 19. Fraudes autè odit Dominus, Ps. 5. Quod ad reliquos patres, eos variè excusat August. in eòq; anxie torquetur, & disputat laboriosè in libro Quæstionum, super Genes. sed verior est solutio. Nò ideo rectè factum esse, quia illi fecerunt: sed si rectè fieret, non sunt damnandi. Certè hi sunt in eorū honesta quidem & admirabili vita, tanquam in pulchro corpore, navi & vitia, quæ non sunt imitanda.

5 Denique profani homines & Ethnici philosophi, graues tamē homines, ita sentiūt in alterius cōmodum & salutem mentiri non esse vitium. Ac illa sunt Diphili in Comœdia quæ dicitur Thesaurus, ut refert Stobæus, in collecta. λ'όφ 12.

Ἀλλ' ὁμοῦ δ' ἔστιν χρεὼν, ὅπερ λ'όφ.

Ἦ' πολὺ μὲν ἔστι τὸ ψεύδος ἐπὶ σωτηρίᾳ.

Ἀλλ' ὁμοῦ δ' ἔστιν χρεὼν, ὅπερ λ'όφ.

Plato in dialogo, De Iusto, π' δαλ', ait, τὰς φίλους καὶ ὠφελῆν δίκαιον ἔστι φῆμι: ἔγωγε. Πότερ' ἐν μὴ ἔξαπατῶντας ἐπ' ὠφελείᾳ τῇ ἑαυτοῦ: καὶ ἔξαπατῶντας γὰρ διὰ: Ergo concludit in alicuius commodum mētiri bono

viro

viro licere, idque per se iustum esse. Hieron. in epist. ad Galat. 2. vers. 14. putavit quoque licere. Sed illius sententiam doctissime in epistol. refutavit Augustinus. Respons. Paralogismum esse, à non causa, pro causa. Neque enim licet, quia ita censent ethnici homines. Caruerunt enim lumine diuino, & norma verbi Dei, ex qua huius quæstionis solutio quærenda est. Sed & Ecclesiastici, uti Lactant. lib. 6. cap. 18. & in epit. cap. 6. nocendi causa tantum factum mendacium notant, ut & Tull. lib. 3. De officiis.

Ergo sic statuendum est, mendacium aliud quidem alio grauius esse. Nullum tamen illius genus concessum esse homini Christiano: & siue perniciosum, siue iocosum, siue officiosum sit, hoc præcepto, apertoque Dei verbo damnari. Cuius sententiæ nostræ, nec quidem tam nostræ, quàm doctissimorum quorum libet & Christianorum Theologorum, innumeræ penè sunt rationes, pauca tamen ex illis à nobis afferentur.

1 Deus est veritas. Odit autem quæ sunt suæ naturæ contraria. Est autem contrarium veritati mendacium cuiuscunque sit generis. Ergo damnandum, Deoque odiosum. Ioan. 8. Iacob. 3. vers. 14.

2 Diabolus dicitur author & pater mendacii, Ioan. 8. v. 44. Neque distinguitur officiosine an perniciosi.

3 Abstinentum est ab omni specie mali, & eo, in quo fratrum conscientiam turbare & contumere possumus, 1. Thess. 5. vers. 22. Hoc autem mendacij genus officiosi videtur homine vera-

M. iij.

ci indignum. Ergo eo abstinendum Christiano & pio homini.

4 Scriptum est, Psal. 5. ver. 7. Perdes qui loquuntur mendacium. Veteres & imprimis August. in lib. De mendacio ad Cōsentium, ita ferè citat, Perdes omnes qui loquuntur, & c. Ergo siue iocosum, siue officiosum, siue perniciosum, quis mendacium dicat, à Deo perdetur. Et quāquam in ipso textu Hebræo non est vox *hā* quæ Latinè sonat omnes, tamen faciliè ex proximè superiori versiculo repetita intelligi potest, ubi est disertè, Perdes omnes qui operantur iniquitatem.

5 Charitas veritate gaudet, nullāque iniustitiæ parte, 1. Corinth. 13. vers. 6. Veritas autem est pars iustitiæ, Prouerb. 23. vers. 23. & 12. vers. 7. At mendacium pars iniustitiæ, ergò Christianæ charitati contrarium est, Eccles. 4. vers. 33. & repugnat.

6 Denique ne in Dei quidē laudem est mētiendum, nedum in hominis cuiusquam cōmōdum, aut salutem, Iob. 13. vers. 7, & 10. Eccles. 4. vers. 24. Prouerb. 13. vers. 17. Rom. 3. v. 8. & 1. Corinth. 15.

Idem iam sentiunt probati quique authores August. in lib. ad Consentium. Cal. in cap. 1. Exod. vers. 18. Thomas in 2. 2æ. quæst. 110. & ipse Aristotel. li. 4. Ethic. damnat *ψεύδος* per se & omnino. & 22. quæst. 2. per totū. Neque enim laxanda est iniustitiæ via hominibus, Isa. 5. ver. 18. Pindarus dixit, *ἀλὶνθεῖαν* esse *μεγάλῳ ἀρχὴν τῆς ἀρετῆς*. & damnat Plutarch. Marium, quod mēdax esset. Laudat autem Metellum, quod esset ve-

rax,

rax, in vita Marij.

Quod si quæritur, Quid igitur in huiusmodi animi colluctatione agendum? Cum metuis proximum prodere, occulta veritatem, ait August. mendacium autem ne dixeris. Aliud enim est celare quod scis, neque patefacere: aliud est mentiri. Illud sæpe licet & faciendum est. Hoc verò nunquam.

Incidunt in hunc locum quæstiones duæ, una de stratagematis, quæ fiunt in bello, & de exploratione. Altera de eo quod animi errore fit dicetur. Vtrum hoc præcepto contineantur.

Et quidem, modò fides hosti data à nobis seruetur, stratagematis uti licet in iusto bello, etsi ea fictū quid simulatūque habeāt. Sed qui hostis est de hoste huiusmodi quædam suspicari debet extra fidem datam. Quando ex suo animo alterius animum & ingenium metiri debet. Estque hæc belli Lex, ut & apertè, & ex insidiis geri possit salva cōscientia. Ergo nihil præter ius falsque fit. Nec falsum cōmittitur, sed tantum veritatē celamus hostē. Sic Dominus ipse sæpe iussit suos uti & insidiis & stratagematis, Ios. 8. & 2. Samuel 5. v. 23. Iudic. 20.

De exploratoribus idem est sentiendum, licere piis & Christianis exploratoribus esse, quando Caleb & Iosue eo munere sunt functi, Numeror. 13. & notat P. Martyr in 2. Sam. 10. vers. 7. Modò tamen ne quid impium admittatur, præterque Dei præceptum. Nam iurare, ut tutius explores hostes, aut eorum sacris idololatricis interesse non licet: itémque mentiri, & falsa ad eos decipiendos & fallendos, téque cri-

M.iiij.

piendum iactare, pio hominique Christiano non concedemus. Prudenter autem veritatem celare saepe licet.

De errore facilis responsio est. Siquis enim alterum ipse deceptus fefellerit, & cum rem ita esse existimaret, affirmarit, quia eius affectus procul à mentiendo abest, neque scit se falsum dicere, mendacij quidem reus non est. Sed tamē est leuitatis, temeritatis, & incogitantia, quæ etiam hoc præcepto damnatur. Explorata enim nobis esse debent ea, de quibus loquimur, & omnis in pronuntiando temeritas abesse ab homine Christiano debet. Augustin. in Enchirid. cap. 18. & 22.

Sequitur quartū caput. Quot modis vel contumelia, vel mendacium, falsumve fieri vetetur. Et quidem utrumque variis modis fieri potest, qui omnes damnantur hoc præcepto. Nam, ut Iurisconsulti docent, contumelia fit vel Dicto, vel Facto, vel Scripto, l. j. De iniuriis.

Dicto quidem, quod si simplex sit, neq; cum vociferatione, simplex levisque injuria appellatur. Sin autem cum vociferatione, aut plurium acclamatione & conuentu, nominatur conuiuium. l. item apud labeonem. §. Conuiuium. D. De iniuriis.

Facto fit injuria siue quis Pulsetur, vel Verberetur, vel Vi domus eius introeatur: aut si cuius pudicitia attentatur, vel appellatur. Denique si comes illius abducitur, l. j. D. eod.

Scripto verò fit contumelia, vel Famosis libellis editis: vel ~~in~~ iniuriosa imposita: vel, Inscriptione aliqua in opere publico, priuatoq;

ad

ad alicuius contumeliam facta, tot. tit. C. De famos. libellis. Nisi tamen fiat Reipubl. causa. l. Quod reipub. D. De iniuriis.

Falsum autem committitur, vel Utendo eo, quod quis scit esse falsum: vel Faciendo, non v-tendo: vel & Utendo & faciendo. D. & C. Ad l. Cornel. de fals. l. ij. D. De fide instrumentorum. Et hæc quidem Iurisconsulti.

Sed quando nos Theologica tractamus, eas distinctiones afferamus, quæ ad Theologorum institutum & disputationē videntur magis pertinere. Ergo duobus modis fit contumelia, vel Palàm & publicè: vel Priuatim. Si palàm fit, grauiissima atrocissimæque iniuria & contumelia est, siue ea sit irrisio publica & dicacitas, siue *reproba* & maledictio. Vtraque damnata est, Iacò. 3. v. 9. & 4. v. 11. & famam fratris ea iniuria maximè lædit, quam tamē nos, quantū in nobis est, quātūque saluo Dei honore & nomine licet, tueri debemus, Leuit. 19. ver. 16. & 17. Ezech. 22. ver. 9. Psal. 50. ver. 20. & Psalm. 109. ver. 18. Hebræi à verbo *גלגל* deducunt *גלגל*. i. detractatores & diffamatores, quòd huiusmodi homines discurrere soleāt, & vagari viciatim ad calumniandū criminandūque fratres, quod fieri vetat omnino Paulus. 1. Timoth. 5. ver. 13. & Prouer. 22. ver. 8. & dicuntur à Paulo tales *ὄφεις*, Roman. 1. ver. 30. Diræ autem & imprecationes quæ à nobis in proximi caput, vel valetudinem fiunt, quale est Diabolus te auferat, Quartana te vexet, tum ex hoc præcepto damnantur, tum ex sexto, quia vindictæ animo fiunt. Idem P. Martyr sentit quoque in Roman. 11. v. 9.

Qui verò priuatim contumeliam faciunt, eos duplicis generis Paulus cōstituisse videtur, Roman. 1. vers. 29. & 30. 2. Corinth. 12. vers. 20. Νέπε *καταλάλεις* & *ψιθυρίζεις*. i. Detrectatores & Sufurrones. Nam qui contumeliam, verbis imprimis & maximè, proximo facit, aut eam Præsenti & coràm facit, aut Absenti proximo. Si præsenti facit dicite conuitium, dicitur *καταλάλος*. i. detractor. Quanquam aliter Thomas distinguit in 2. 2^a. quæst. 73. Nempe vt detractio sit fame proximi imminutio, quæ fit à nobis verbis quidem, sed occultè & clàm. Anselmus in Roman. 1. ver. 3. sentit scribitque detractiōnis significationem latissimè patere. Est enim Anselmo detractio aliorum bene gesta opera vel in malum vitiose mutare, vel inuidendo fallaci fraude diminuere, cū aut mala dicuntur, quæ bona sunt: aut parua bona, quæ magna. Ergo detractio est alienæ virtutis insidiosa criminatio, obscuratio, & imminutio. Nos autem *καταλάλεις* sic interpretari malumus, vt ij sint; qui aliis coràm præsentibusque contumeliam & probrum obiciunt, id est, in faciem.

Vnde quæsitum est, Num fuerit Paulus detractor, cū in os dixit Petro, Tu Iudaizas, & neophytos Gentiles tua simulatione decipis, Galat. 2. ver. 14. Putauit Hieronym. totum hunc Pauli locum esse officiosum mendacium, neque à Paulo Petrum vnquam reprehensum. Negauit autē constantissimè Aug. Itaq; responsio est, Non fuisse eam Pauli orationem detractiōnē, sed grauem, vtilem, & piam Petri admonitiōnē, increpationēq;, quòd Christi doctrina, & ve-

ritas,

ritas, per Petrū imminueretur, neque fatis constanter, metu quodam Iudæorum, retineretur.

Qui autem absenti maledicunt & detrahunt, non in faciem, non in os, ij susurriones appellantur *Adversarij*. Et quanquam à sono & susurrando, & ab eo, quod in aurem clām infunditur, dicatur susurro, tamen pro eo in vniuersum accipitur, qui absenti facit contumeliam. Hic etiam damnatur, vt & detractor & obrectator, Rom. 1. vers. 30. 2. Corinth. 12. vers. 20. Iacob. 3. vers. 11. De quo hominum genere conqueritur Dauid, malęque illi imprecatur. Psalm. 52. Bernardus lib. 2. de Cōsiderat. Porro detrahere, aut detrahentem audire quid horum damnabilius sit, nō facile dixerim.

Incidit in hunc locum præclara totiesque repetita in Scriptura laus sobrię, & continentis linguę, Prouerb. 13. vers. 2. & 18. vers. 20. 21. & 21. vers. 23. Eccles. 8. vers. 1. & seq. Iacob. 3. penē per totum, & quod est ex Gregorij libris sumptum in cano. Ex merito. 6. quęst. 1. Æsopica illa fabula de bono & malo linguę, itēque illud quod breuiter mihi & commodē dictum videtur, & est Fausti poetę Franci:

Quid melius lingua? lingua quid peius eadem?

Tristia cum dulci toxica melle gerit.

Susurriones autem aliter à Thoma in 2. 2. quęst. 74. explicari tamen, non ignoro: sed vide Cyprian. lib. 3. Ad Quirinum.

Mendacium autem, & falsum committitur

tribus modis { Dicto,
Facto,
Taciturnitate. i. silentio siue oc-

cultatione veritatis, quando eam dici propter Dei gloriam, & profiteri necesse est.

Dicto fit mendacium, committiturque, quæ admodum supra variè explicatum est, cum illud quod pronuntiatur. i. affirmatur, negaturve aliter se habet & sonat, quàm veritas & res est.

Facto, quum personæ, conditionis, cultus simulatione, dissimulationeque quid fit, aut assumitur, quod vel Dei gloriam, vel proximum ledit. Neque verò omnis simulatio, dissimulationeque per se damnata est. Nam quando stratagema & exploratio, quæ fit de hostibus, homini Christiano concessa est, sæpè aliquid facto ipso simulandum aut dissimulandum est. Nā veritas propriè in dictis & oratione versatur, non autem in factis. Christus ipse sæpe cum ad eandem à Iudæis quæreretur, evanuit, & se subduxit eo modo, ut non agnosceretur ab hostibus, Ioan. 8. v. 59. & 10. v. 39. Sic sæpe Angeli induerunt corpora, & se hominū specie & forma obtulerunt hominibus, cum tamen naturā tales non sint: Sic & Christus ipse, Genes. 18. vers. 2. Nec falsum fit, quia licet æstimare cuilibet quales simus, & uti dixi, veritas est in dictis.

Vnde quæsitum est, Vtrumne rectè fecerit Dauid, dum fingit & simulat se stultum esse coram Achi rege Palestinorum. Quæ extat scripta historia, 1. Samuel 21. & Psal. 34. Respons. Quando ea simulatione Dei gloria apud profanos illos & Ethnicos homines euiluit, & est imminuta, certè damnanda est, minimèque excusabilis Dauid. Irrisus enim est ipse ab Achi & toto illius aulico comitatu velut stultus, quem tamen
iam

iam Dominus in regem vnixerat, & quem varijs donis illustrauerat, quasi Deus Israelis stultorū tantū fautor esset & Deus.

Taciturnitate denique & silentio fit cōmittiturque sæpe mendacium, quū veritatem celamus eo tempore, & apud eas personas, quibus proferenda est, veluti si quis Iudex, coram quo velut Christiani accusamur, nos de vera fide interroget, & sciscitetur, quæ sit, non est tunc tacendum. Huiusmodi enim silentiū proditori simile est & par. Væ timidis, inquit spiritus Dei, Apocal. 24. vers. 8. Itaque qui metu huius vitæ veritatem Dei celant, iis condemnatio apertissimè denuntiatur, Matth. 10. vers. 28. Luc. 12. v. 5. Ergo vbi de fide, doctrināq; Christiana agitur, veritas tegi, celarique non debet, & eam occultare, mentiri est, 1. Pet. 3. vers. 15. De qua re extant variæ patrum sententiæ, Chrysostomi, Ambrosij, Augustini, & est in cano. Quisquis metu. & cano. Nolite timere. II. quæst. 3. & Paulus Ephes. 5. vers. 8. & 9. docet veritatem iustitiæ adherere, esseque vtranque fructum Spiritus sancti in Christianis.

Neque obstat quod ait August. sæpe posse occultari, celarique veritatem. Hoc enim verum est, dum neque Dei maiestas læditur, neque proximi charitas. Per se enim & eo casu, aliud est Mentiri, aliud Celare veritatem. August. in lib. De mendacio, ad Consentium. Ergo non semper qui celat aliquid veri, dixit aliquid falsi. Contra Faust. lib. 22. cap. 34. ait idem August.

Venio ad quintum & vltimum caput huius

præcepti, Quot sunt genera mendacij aut contumeliæ quæ hoc præcepto damnantur.

Paulus variis in locis videtur tres tantum species enumerasse κατὰ λέξιν, ψευδεις, ὕβρις, Roman. 1. ver. 30. quæ ad contumeliæ pertinent. Theologi hoc loco quatuor species has referre videtur, Suspicionem malam, obrektionem, maledicentiam, & Calumniam. Nos verò quod omnia tum contumeliarum tum mendacij genera hoc præcepto damnata commodius comprehendantur, dicimus esse quatuor in vniuersum, ad quæ infinitæ quædam aliæ species reuocari possunt. Ergo sunt hæc genera:

- 1 Suspicio falsa, malæ.
- 2 Auditio, aurisque patulæ ad alienas detractiones vel mendacia.
- 3 Temeritas omnis in loquendo, iudicando.
- 4 Falstas. i. calumnia, mendaciumque ipsum, quod vel de nobis ipsis comminiscimur, vel in proximum.

Ac quidem suspicio praua vel falsa de proximo damnatur hac Lege, quia & falsum committit, & contumeliæ affert. Et quanquam est suspicio occulta animi nostri de alicuius probitate, vel nequitia opinio & sensus, qui ab hominibus videri non potest: videt tamen eum Deus. Estque hæc Lex spiritalis, Rom. 7. vers. 14. quæ non tantum externa facta prohibet: sed internas animi nostri cogitationes damnat & completitur, quia & eas videt Deus, qui cordium scrutator est, & à quo hæc Lex condita, Roman. 8. vers. 27. Damnari verò malam de proximo suspicionem, vetarique nos esse in malâ partē suspici-

picaces, ex eo satis intelligitur, quod is animus & affectus est charitati Christianæ planè contrarius. Non est enim charitas suspicax, inquit Paulus, 1. Corinth. 13. v. 5. Itaque meritò Abrahā ipse pater fidelium ab ethnico Abimelech reprehenditur, quod male de se suoque populo esset suspicatus, Genes. 20. vers. 9. Item & Isaac, Genes. 26. vers. 10. Nemo enim ex suspicionis arbitrio iudicandus est, inquit August. in Hom. de Pœnit. sed ex veritate. Ergo suspiciosi homines damnantur hoc præcepto. Neque verò semper vera est illa, audiendaque ratio, Semel malus semper præsumitur esse in eodē genere malus: quia possunt resipiscere homines, vt exemplum Pauli docet, Act. 9. vers. 13. contraque vera est illa sententia, Nemo desperet meliora lapsis.

Secundum genus, quod hoc præcepto comprehenditur, longius prouehitur. Est autem si quis præbeat patulas aures ad mendacia, vel cōtumelias alienas audiendas. Ista enim aurium infana delectatio, & voluptas, vel potius (vt loquitur Gregor.) pruritus est & turpissimus, & pessimus, & est in cano. ex merito 6. quæst. 1. Grauiissimum enim est libenter detractionem audire, inquit etiam Anselmus in lib. De similitudinib. cap. 19. Et qui audiunt, certè vulnera, & contumeliam auribus, non lingua inferunt ipsi: & quanquam in libr. Aduersus Iudæos, sic scribit Cyprianus, Aurium officium est, indifferenter, pariter, vana atque vtilia percipere & audire: tamen non excusantur qui alienis calumniis & mendaciis inhiant auribus. Hoc quidem offi-

cium est Aurium, sonos qualescunq; audire ratione obiecti, (est enim sonus obiectum auditus) Non autem ratione finis illud est aurium officium. Condidit enim, creauitque Dominus eas, ut bona audiremus, non autem ut mala. Ergo qui promptè huiusmodi audiunt, & lubenter, damnantur.

Atque ut aures temerariè & prurientes damnantur hoc præcepto : ita & linguæ temeritas, quæ certè multiplex est, nimirum vel in loquendo, vel in iudicando.

Ac linguæ quidem temeritas in loquendo & sermone, appellatur loquacitas, seu garrulitas, ἀδολογία, cui Taciturnitas & σιωπή est contraria. Valde enim illud reprehendendum est, cum lingua præcurrit mentem, ut ait Isocrates ad Demonicum. Prouerb. 15. vers. 18. Ergo ut ἀδολογία illa & garrulitas pessimum vitium est, ita σιωπή & Taciturnitas in tempore longè optima virtus. Est autem Loquacitas ista, ut ait Alistydamas, deambulatio linguæ,

γλώσσης περιπατος ὅτιν ἀδολογία,
ληγέις ἐν ἡ δέοντι καὶ φιλοσοφῶν.

id est,

Linguæ garrulitas est ambulatoria,

De nugis non congruenti tempore philosophari.

Cuius quantum sit vitiū & malum apertè docet & ratio, siue natura, & scripturæ autoritas. Ac quidem scripturæ autoritas. Iaco. 3. vers. 23. & sequ. 1. versu 19. omnis homo sit tardus ad loquendum, velox ad audiendum. Prouer. 17. vers. 27. & 10. vers. 19, Ecclef. 6. vers. 11. Ecclef. 19. vers. 6. & sequen.

Ratio

Ratio verò quia binas aures dedit natura, vnam tantum linguam, eamque duplici vallo, nimirum, dentium, & labiorum, coercitam ne temerè exiret. Itaque vectes & frenum est illi iniiciendum. Eccle. 28. vers. 28. & hoc ipsum etiam dixit Zeno Philosophus. Huius autem sunt plures species, velut πολυλογία, κενολογία, μωρολογία, λογοφιλία, λαλία quæ est sermonis temeraria profusio, & loquacitas: & ἀδολεσχία, quæ est importuna oratio & fastidiosa, ut definit Theophrastus in Characteribus, de quibus vide Stobæ. in Collecta. λόγ. 36. uti de Taciturnitate & silentio decenti atque conuenienti in eodem opere. λόγ. 33. ἀσφαλὲς τὸ σιγᾶν, dicebat Demosthenes, &

Πολλοῖς δ' ἀνθρώποισι φάρμακον κακῶν
Σιγῇ, μάλιστα δ' ὅτε σώφρονες τρεπῶ σιμῶν, inquit Carcinus.

Eodem modo multoque magis Temeritas in iudicando damnatur. Eccle. 11. vers. 7. Nemo enim temerè, & inauditus damnandus est, etiam priuato iudicio nostro. Hanc damnat Christus Matth. 7. & Iacob. 4. vers. 11. damnata in Heli. 1 Samuel 1. v. 14.

Denique falsitas ipsa, quæ fit, siue quis Aliud sentit quàm loquitur, siue quis Ita sentit uti & loquitur: sed falsa & sentit, & loquitur.

Ac quidem qui aliud sentit, quàm loquitur, est Bilinguis, & vanissimus Mendax, & ea lingua dicitur esse in vno homine duplex. Iacob. 1. v. 8, & 4. v. 8. Eccles. 28. v. 15. & seq. Sic dixit Verg. de Pœnis Tyriosque bilingues, & Cypria. lib. 3. Ad Quiri. de iis agit.

Et uti lingua duplex damnatur, ita & Do-

N

losa & calumniatrix, id est, quæ falsa & mendacia de fratre loquitur, quæ confinxit, & quæ conuictrix est. Prouerb. 26. versu 28. & 12. versu 18.

De pœna huius criminis est agendum. Ac quidem hæc prima pœna est, vt Aristoteles, vel, vt alij volunt, Demetrius respondit, quod mendaces ne creduntur quidem cum vera dicunt. Sed Pœna spiritalis est Mors animæ, nisi illi resipuerint. 1. Corinth. 6. versu 10. 1. Tim. 1. versu 10.

Pœna verò politica lege Mosis falsi testis fuit Mors. Fuit enim hoc crimen capitale. Deut. 19. vers. 16.

Legibus Romanor. antiquissima pœna falsi testis fuit, vt de saxo proiiceretur, Alexand. ab Alexandro. lib. 6. cap. 10. Recentior deportatio, & omnium bonorū publicatio, vel pro magnitudine negotij saepe mors indicta. l. j. §. si. D. Ad l. Cornel. De fals. & l. vbi falsi. C. eod.

Scribit Aristotel. lib. 2. πολιτικῶν, cap. vult. Charondam primum omnium de falsis testib. questionem habuisse, & in eos pœnam constituisse. Fuit autem is Catanæorum legillator post Numam, secundum Romanorum regem.

Iam ex negatiua, affirmatiua colligenda est. ex oppositis enim vitiis, quæ virtutes commenduntur, faciliè intelligunt omnes. Ac primum publicorum iudiciorum sanctitas, authoritas & veneratio sancitur, in quibus veritatem requirit Dominus. In iis enim fallere, mentiri, aut errare turpissimum periculosumque est.

In priuatis verò contractibus, testamentis,

fer-

sermonibus, colloquijs, cæterisque negotiis etiam veritas coli, sanctæque retineri debet, ne quis alteri mentiatur. Est enim, ut ait Philo in expositione generali Decalogi, ἀλλήλων κτήνα ἰσφώτατον, ἢ ἡλὶς τρέπον φῶς πρὸς γυμνασιὸν ἀρετῆς ἵνα μηδὲν αὐτῶν ἐπισκιάσεται. Nam, addit idem, qui mentiuntur præterquam quod rebus ipsis noctem & tenebras inducunt, rei sunt sceleris, & fauent delictis, & alios in errorem inducunt, qui putant se scire, quæ ex iis audiuerunt. Sed & Eutrapelia, quæ ludos, iocosque nostros moderatur, ne sint immoderati, etiam hoc præcepto commendatur, uti & eo quod est, *Non mæchaberis*, de qua Aristotel. li. 4. ἡθικῶν. & Thomas in 2. 2æ. quæst. 168. Neque hæc ἀτρεπλία est ea, quam damnat Paulus Ephe. 5. v. 4. quia uti corpori, sic animo danda est quies, sed hæc longè diuersa est à Paulina. Hæc enim moderatur risus nostros & iocos: illa Pauli effuse aut immodestè in iocis & ludis versatur.

Denique uti veritas omnis hoc præcepto commendatur, ita & linguæ sobrietas. Denique hæc virtutes quatuor sancuntur.

1 Benigna de fratribus & sancta opinio, ut de iis bene apud nos sentiamus, eorumque & dicta & facta, quatenus fieri potest in meliorem partem interpretemur semper.

2 Auerſio, fugaque alienarum calumniarum, & mendacij audiendi.

3 Omnis sermonis gravitas, modestia, sobrietas, & in iudicando circumspectio, diligensque inquisitio & moderatio.

4 Denique ubique bonæ proximi famæ

N.ij.

commendatio & liberalis, ingenuaque prædicationis virtutis alienæ.

CAP. XVII.

Decimi diuinæ Legis præcepti, quod est, Non concupisces domum proximi tui, Non concupisces uxorem, &c. expositio.

Primum verba ipsa Legis quæ admodum interpretetur Græcus quidam videamus. Videtur enim quiddam in lege immutatum. Nempe quod addit, Neque agrum eius, quæ verba in Exodo non habentur, nec in Deuteronom. cap. 5. etiam à mente Legis non dissident, sed præstat, ut præscriptis verbis Legem ipsam recitemus, atque ediscamus. Quod autem pertinet ad hanc vocem *ἐπιθυμῶν*, ea semper usus quoque est ubique Paulus Roman. 7. versu 7. & 13. versu 9. Iacob. 4. versu 2. I. Ioan. 2. versu 16. & 17. Sed obstare videtur, quod huius vocis *ἐπιθυμῶν* videtur esse media significatio, unde *ἐπιθυμῶν* *κατὰ* disertè damnat Paulus Coloss. 3. versu 5. Hic autem non quodlibet desiderium damnari intelligendum est: sed illud modò, quod turpe est & charitati Christianæ contrarium. I. Corinth. 13. versu 5. id est, quod quærit quæ sua sunt.

Præterea duplici voce utuntur Hebræi, ut apparet, *חָמַד* & *חָשַׁק*. hoc significat cum delectatione quadam appetere: illud vehemētem quandam animi